

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIVALAR VAZIRLIGI
QARSHI MUHANDISLIK-IQTISODIYOT INSTITUTI

“AVTOMATIK BOSHQARISH NAZARIYASI”

FANINING O'QUV DASTURI

Bilim sohasi:	700 000 –	Muhandislik, ishlav berish va qurilish sohalari
Ta'lim sohasi:	710 000 –	Muhandislik ishi
Ta'lim yo'nalishi:	60711400 –	Texnologik jarayonlar va ishlab chiqarishni avtomatlashtirish va boshqarish (kimyo, neftkimyo va oziq-ovqat sanoti)

Qarshi-2024

	Fan/modul kodи	O'quv yили	Semestr(lar)	Kreditlar
	ABN12410	2024-2025	3/4	6/4
	Fan/modul turi	Ta'lim tili		Haftadagi dars soatları
	Majburiy	o'zbek	Mustaqil ta'lim (soat)	4/6
1.	Fanning nomи	Auditoriya mashg'ulotlari (soat)	Jami yuklama (soat)	
		(ma'ruza-60, amaliy-30, laboratoriya-30)	120	
			300	
2.	Fanning mazmuni			
	2.1 Fanni o'qitish maqsadi va vazifalari			
		Fan o'qitishdan maqsad – avtomatik boshqarish nazariyasini chuqur bilgan holda zamonaviy hisoblash mashinasi yordamida avtomatik sistemalarni yaratishda, joriy etishda, amaliyotga joriy etishda, ilmiy tadqiqotlarda va hisoblash ishlarini bajarish uchun zarur bo'lgan va yo'nalish bo'yicha ta'lim standarti talab qilingan bilimlar, ko'niknalar va tajribalar darajasini ta'minlashdan iboratdir.		
		Fanning vazifikasi – talabalarni avtomatik tizimlar dinamik va statik xossalarni tadqiq etish va qo'yilgan texnik talablarни qanoatlantrivchi tizimlarni ishlab chiqish to'g'risidagi nazariy bilimlar, amaliy ko'nikmalarni sanoat ishlab chiqarishdagi texnologik jarayonlarni avtomatik boshqarishga uslubiy yondoshuv hamda ilmiy dumyoqarshni shakllantirishdir.		
	2.2 Asosiy nazariy qism (ma'ruza mashg'ulotlari)			
	Fan tarkibi mavzulari:			
		1-modul. Kirish, asosiy tushuncha va ta'riflar.		
		1-mavzu: ABN fanining maqsad va vazifikasi. Boshqarish to'g'risida tushunchalar. Boshqarish tizimlarini (BT) qurish prinsiplari. Avtomatik boshqarish tizim (ABT)lariغا misollar.		
		2-mavzu: Boshqarishning fundamental prinsiplari. Ochiq zanjir b'oymcha rostlash prinsipi. Kompenatsiyalish (tashqi ta'sir) bo'yicha rostlash prinsipi. Rostianayotgan parametrlarning og'ishi (farq) bo'yicha rostlash prinsipi. Kombinatsiyali (birlashgan) rostlash prinsipi.		
		3-mavzu: ABTlaring sinflanishi (klassifikatsiyasi). Boshqarishning funksional sxemasi. ABT ning asosiy ko'rinishlari.		
		2-modul. Avtomatik boshqarish sistemalarining matematik ifodasi.		
		4-mavzu: ABT larning dinamik va statik tengamlanishi. Chiziqanishish. Laplas almashirish operatori.		

		5-mavzu: Uzatish funksiyasi (UF). UF ga misollar. Tipik kirish signallari.
		6-mavzu: ABT larning vaqt (dinamik) va chastotali xarakteristikalar.
		7-mavzu: Elementar zvenolar va ularning xarakteristikalar: proporsional, va aperiodik zvenolar.
		8-mavzu: Elementar zvenolar va ularning xarakteristikalar: integrallovchi, differensiallovchi zvenolar.
		9-mavzu: Elementar zvenolar va ularning xarakteristikalar: tebranuvchi, konservativ va sof kechikituruchi zvenolar. Elementar zvenolarning umumiy ko'rinishdagi differentsiyal tenglamasi.
		10-mavzu: Stationar chiziqli tizimlarning strukturali sxemalari. Zvenolari ketma-ket ulangan tizim. Zvenolari parallel ulangan tizim. Zvenolari aralash ulangan tizim. Zvenolari aks aloqali ulangan tizim..
		11-mavzu: Strukturnali sxemalarni o'zgartirish qoidalari. Statsionar va nostaisionar tizimlar. ABT xarakteristik tenglamasi. Ochiq tizimming chastotali xarakteristikalar.
		12-mavzu: Avtomatik boshqarishning asosiy qonumlari. Avtomatik regulatorlari, ularning turkumlanishi. P-boshqarish qonumi. I-boshqarish qonumi.
		13-mavzu: Avtomatik boshqarishning asosiy qonumlari. PI-boshqarish qonumi. PD-boshqarish qonumi. PID-boshqarish qonumi.
		3-modul. Ko'p o'lchanmlı obyektlarni vektor-matritsa shaklida ifodalash.
		14-mavzu: Avtomatik boshqarish sistemasini "kirish-chiqish" ko'rinishida ifodalash. Avtomatik boshqarish sistemasini fazo holatida ifodalash. Holat o'zgaruvchilari sxemasi. "Kirish-chiqish" va fazo holatida ifodalarning o'zaro aloqasi.
		15-mavzu: O'tish matritsasini. O'tish matritsasini olishning analitik ko'rinishi.Holat o'zgaruvchilari sxemasi bo'yicha o'tish matritsasari tasvirini olish.
		4-modul. Chiziqli avtomatik boshqarish sistemalarining turg'unligi.
		16-mavzu: Turg'unlik to'grisida tushuncha. Turg'unlik malasalaning umumiy qo'yilishi. A.M.Lyapunov teoremasi. Chiziqli avtomatik boshqarish tizimining turg'unlik shartlari.
		17-mavzu: Turg'unlikning algebraik mezonlari. Raus turg'unlik mezon. Gurus turg'unlik mezon. Lenar-Shiper turg'unlik mezon.
		18-mavzu: Turg'unlikning chastotaviy mezonlari. Argumentlar prinsipi. Mixaylov turg'unlik mezon.
		19-mavzu: Naykvist turg'unlik mezon.
		20-mavzu: Logarifmik chastota xarakteristikalar bo'yicha turg'unlik taxili(Turg'unlikning logarifmik mezon).
		21-mavzu: Kechikuvchi va irratsional zvenoli sistemalarining turg'unligi.
		5-modul. Chiziqli sistemalarni rostashning baholash usullari.
		22-mavzu: Chiziqli tizimlarning rostlash sifatini baholash bo'yicha

<p>umumiyl tushunchalar. Bargaror rejimda rostlash sifatini baholash.</p> <p>23-mavzu: Pog'onalni signallar ta'siri orqali o'tish jarayonining sifat ko'rsatkichlari. Rostlash sifatini baholashning ildizli usullari.</p> <p>24-mavzu: O'tish jarayoni sifatining integral baholari. Rostlash sifatini baholashning chastota usullari.</p>
<p>6-modul. Chiziqli avtomatik boshqarish sistemalarni sintezlash</p> <p>25-mavzu: Chiziqli ABT larini sintezlashning umumiyl hollari. Korrektlovchi qurilma.</p> <p>26-mavzu: O'zgartiruvchi elementlar. Bargaror rejimlarda aniqlikri oshirish.</p> <p>27-mavzu: Turg'unlikni ta'minlash va turg'unlik zahirasini oshirish. Ilidz gadorafni bo'yicha parametrlarini tanlash va korreklovchi qurilmalarni sintez qilish.</p> <p>28-mavzu: Logarifmik amplituda-chastotaviy xarakteristika bo'yicha korreklovchi qurilmalarni sintez qilish.</p>

<p>37-mavzu: Chiziqli sistemalarning kirish va chiqishida tasodifiy jarayonlarning korrelyatsion funksiyalari va spektral zichliklari orasidagi aloqa. Tasodifiy ta'sirlarda bo'lgan chiziqli sistemalarni hisoblash. Minimal o'rtacha kvadratik xatoli chiziqli sistemalarning sintezi.</p>
<p>2.3. Amaly mashg'ulotlar bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar</p> <p>Amaly mashg'ulotlarning tavsiya etilgan mavzulari:</p> <ol style="list-style-type: none"> Boshqarish sistemalarga misollar, ularning prinsipal va funksional sxemalari. Operator tenglamalarini tuzish va uzatish funksiyasini aniqlash. Chiziqli sistemalarning chastotaviy xarakteristikalarini qurish. Elementar zvenolar va ularning vaqt xarakteristikalarini. Struktur sxemalarni o'zgartirish qoidalari. Berk sistemalarning uzatish funksiyalarini aniqlash. MatLab dasturining buyruqlar qatorida elementar zvenolarni kiritish va ularning xarakteristikalarini olish. MatLab dasturining Simulink bibliotekasi yordamida boshqarish sistemalarni shakllantirish va turli vaqt va chastotaviy xarakteristikalarini olish. Ochiq sistemalarning uzatish funksiyasi bo'yicha LACHX va LFCHX lami qurishga misollar. Chiziqli avtomatik boshqarish sistemalarning turg'unligini tahlil qilish. Turg'unlikning algebrik mezonlari. Turg'unlikning chastotaviy mezonlari asosida chiziqli sistemalarning turg'unligini aniqlash. Chiziqli avtomatik boshqarish sistemalarning rostlash sifatini balolash usullarini o'rganish. Turg'unlikni ta'minlash va turg'unlik zahirasini oshirish. Korrektlovchi moslamalarni LACHX lar yordamida sintez qilish. Nochiziqli sistemalarning static xarakteristikalarini ustida amallar. Fazoviy fazo usulida nochiziqli avtomatik boshqarish sistemalarni taddiq qilish. Garmonik balans usulida nochiziqli avtomatik boshqarish sistemalarning taxili. Diskret boshqarish sistemalarning matematik ifodalarini o'rganish. Impulsi avtomatik boshqarish sistemalarning turg'unligini tahlil qilish. Impulsi avtomatik boshqarish sistemalarning turg'unligi. Ikki chiziqqli (bilineyniy) diskret usullarini o'rganish. Diskret sistemalarning turg'unligi. Gurvits mezonini diskret sistemalarga tadbiqiga o'zgartirishga misollar. Mixaylov va Neykvist mezonini diskret sistemalarga tadbiqiga misollar.

<p>22. Tasodifiy jarayonlarning korrelyatsion funktsiyalarini hisoblash.</p> <p>23. Tasodifiy jarayonlarning spektral zichliklarini hisoblash.</p> <p>Amaliy mashg'ulotlar multimedia qurilmalari bilan jiozlangan auditoriyada bir akademik guruha bir o'qituvchi tomonidan o'tkazilishi lozim. Mashg'ulotlar faol va interfaol usullar yordamida o'tilishi, mos ravishda munosib pedagogik va axborot texnologiyalar qo'llanilishi maqsadga muvofiq.</p>	<p>2.4. Laboratoriya ishlari bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar</p> <p>Laboratoriya mashg'ulotlari uchun quyidagi mazvular tavsija etiladi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Avtomatik boshqarish sistemalarining vaqt xarakteristikalarini tadqiq etish. 2. Dinamik sistemalarining chastotaviy xarakteristikalarini tadqiq etish 3. Chiziqqli avtomatik boshqarish sistemalarining turg'unligini algebraik mezonlari bo'yicha tadqiq etish. 4. Dinamik sistemalarini turg'unligini Mixaylov va Naykvist mezonini bo'yicha tekshirish. 5. Chiziqqli sistemalarning rostlash sifatini oshirish usullarini tekshirish. 6. Simulink paketida boshqarish sistemalarini loyihalash. 7. Chiziqqli sistema uchun rostlagichini loyihalash. 8. Tipik nochiziq elementli avtomatik boshqarish sistemalarini o'rGANISH 9. Nochiziqqli avtomatik boshqarish sistemi fazarlar tekisligi usuli bilan EHMda tekshirish. V.M.Popovning mutloq turg'unlik mezonini asosida nochiziqqli sistemalar turg'unligini tahli. 10. Nochiziqqli boshqarish sistemalarini modellashtirish. 11. Impulslsi sistemalarning turg'unligini tadqiq etish. 12. Impulslsi sistemalarning rostlash sifatini oshirish usullarini tekshirish. 13. Uzlusiz rostlagichning raqamlari realizatsiyasi. 14. Tasodify jarayonlarning korrelyatsion funksiysi va spektral zichliklarini tadqiqot qilish. 15. Tasodify ta'sirlarda ochiq chiziqqli sistemalarni tadqiq qilish. <p>Laboratoriya ishlari bajarish davomida talabalar avtomatik boshqarish nazoriyasi to'g'risida amaliy-tajribaviy bilinga ega bo'lishadi. Laboratoriya ishlarini virtual yoki jismoniy stendlar asosida bajarish va bajarish davomida o'tkazilgan natijalarga ko'ra hisobot tayyorlashtavsya etiladi.</p>
<p>2.5. Kurs ishi (loyihasi) bo'yicha ko'rsatma va tavsiyalar</p> <p>Kurs ishining tavsija etilgan mazvusi "Sistema zvenolarining uzatish funktsiyalarini berilgan holda qo'yilgan talablarg'a javob beradigan avtomatik boshqarish sistemasini sintez qilish".</p>	<p>23. O'tish jarayoni sifatini integral baholash.</p> <p>24. Rostlash sifatini baholashni chastotali usullari.</p> <p>25. Avtomatik boshqarish sistemasi sezgirli.</p> <p>26. Impuls va raqamli avtomatik boshqarish sistemalari.</p> <p>27. Impuls va raqamli avtomatik boshqarish sistemalari haqidagi tushuncha.</p>

28. Amplitudunda-impulsi modulyasiya orgali boshqarish sistemalari turg'unligini tekshirish.	
29. Kengilik-impuls modulyatsiya orqali sistemasini tekshirish.	
30. Chastota-impuls modulyatsiya orqali sistemasini tekshirish.	
31. Raqamli avtomatik boshqarish sistemalari.	
32. Raqamli avtomatik boshqarish sistemasining asosiy tasniflari.	
33.Raqamli avtomatik boshqarish sistemasining dinamikasi tekshirish.	
34.Logarifmik chastotlari taysif usulida diskret korreksiyalashni hisoblash.	
35.Optimal boshqarish sistemalarini nazarivayasi usullari.	
36.Optimal boshqarish masalasining qo'yilishi va tasniflanishi.	
37.Klassik variatsion hisob usuli.	
38.Logarif ko'paytiruvchilari usuli.	
39.Pontryagimning maksimum prinsipi.	
40.Normallik sharti n ta haqida teorema	
41.Dinamik dasturlash usuli.	
42.Optimallik prinsipi.	
43.Bellman funkisiysi va tenglamasi.	
44.Boshqaruvchanlik va kuzatuvchanlik.	
45. Kuzaatuvchanlik va tiklanuvchanlik.	
46. Adaptiv sistemalarni sinflanishi.	
47.O'z-o'zini sozlovchi sistemalar.	
48.Ekstremumni qidirishni mutazam usuli.	
49.Izlovsiz o'z-o'zini sozlovchi sistemalar.	
50.Izlovsiz o'z-o'zini sozlovchi sistemalar.	
51.Alohdida fazo xolatlardan moslashuvchi sistemalar.	
52.O'qtish sistemalar.	
53.Murakkab dinamik obe'yeklami intellektual boshqarishni tashkil etishning konseptual asoslari.	
54.Bilmalmi qayta ishlash va foydalanishning yangi axborot texnologiyalarini asosida dinamik ob'ektlarni boshqarish.	
55.Boshqarish masalasida intellectual texnologiyalarini qo'llash.	
Talaba mustaqil ishlarni tayyorlashda mazkur fanning xususiyatlarini hisobga olgan holda quyidagi shakklardan foydalanishi taysiya etildi:	
- darslik va o'quv qo'llannalar bo'yicha fanlar boblari va mavzularini o'rganish;	
- targatma materiallarni bo'yicha ma'ruzalar qismini o'zlashtirish;	
- avtomatlashtirilgan o'rnatuvchi va nazorat qiluvchi tizimlar bilan ishlash;	
- maxsus adabiyotlar bo'yicha fanlar bo'yicha yoki mavzulari ustida ishlash;	
- yangi texnikalarni, apparaturalarni, jarayon va texnologiyalarni o'rganish;	
- talabalarning o'quv-ilmiy-tadqiqot ishlarni bajarish bilan bog'iq bo'lgan fanlar bo'yimlari va mavzularni chuaqr o'rganish;	
- faol va muammolini o'qitish usubidan foydalaniladigan o'qiv	

mashev'ulotlari; masofaviy (distansion) ta'lim.	
3. Fan o'qitilishining natijalari (shakllanadigan komptensiyalar) Fanni o'zlashtirish natijasida talaba: <ul style="list-style-type: none"> avtomatik boshqarish nazarivayasining rivojlanish tendensiyalari, sanoatda va texnik ob'ektlarni avtomatlashtirish, avtomatik tizimning o'mi va roli to'g'risida tasavvurga ega bo'lishi; avtomatik boshqarishning asosiy prinsiplarini, avtomatik boshqarish sistemalarining asosiy turlari va ularning matematik ifodasini, boshqarish sistemasining turg'unlik holatlarni hamda sifat ko'rsatkichlarini baholash usullarini bilishi va ularidan foydalana olishi; avtomatik boshqarish va rostashning hisoblarini amalga oshirish, zamona viy boshqarish sistemalari va texnologik jarayonlarning asosiy ko'rsatkichlarini aniqlash, avtomatlashtirish va boshqarish tizimlarining yangi vositalarini yig'ish, ishga tushirish va ularidan foydalanan shuningdek sinash, foydalanim uchun topshirish va ujarga texnik xizmat ko'rsatish ko'nikmalariga ega bo'tishi kerak. 	
4. Ta'lim texnologiyalari va metodlari: <ul style="list-style-type: none"> ma'ruzalar; interfaol keys-stadilar; seminarlar (mantiqiy fikrlash, tezkor savol-javoblar); guruhlarda ishlash; taqdimotlarni qilish; individual loyihalar; jamo bo'lib ishslash va himoya qilish uchun loyihalar. 	
5. Kreditlarni olish uchun talablar: Fanga oid nazarri va uslubiy tushunchalarni to'la o'zlashtirish, tahlil natijalarini to'g'ri aks ettira olish, o'rganilayotgan jarayonlar haqida mustaqil mushohada yuritish va joriy, oraliq nazorat shakkllarida berilgan vazifa va topshirilqlarni bajarish, yakuniy nazorat bo'yicha test yoki yozma ish topshirish.	
6. Adabiyotlar 6.1. Asosiy adabiyotlar 1.Norman S. Nise. Control Systems Engineering. New York, John Wiley, 7 edition, 2015. - 944 p. 2.Katsuhiro Ogata. Modern Control Engineering. Pearson Higher Ed USA. 5 edition. 2009. - 912 p. 3.Metodi klassicheskoy i sovremennoy teorii avtomaticheskogo upravleniya ; Pod red. K.A.Pupkova. TOM 1-4. - M.: MGTU im. Baumana, 2004. – 742 c. 4.Rotach V.Y. Teoriya avtomaticheskogo upravleniya. –M.: Izd-vo MEI.	

2004. -400 s.
5. Igamberdiyev X.Z., Sevinov J.U. Boshqarish nazariyasi. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2018.-336 b.
6. Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish asoslarai: O'quv qo'llanma. 1,2-qism. N.R. Yusupbekov, X.Z.Igamberdiyev, A.V.Malikov – Toshkent: ToshDTU, 2007.
7. Sevinov J.U., Sapayev M., Narzullayev Sh.N., Boborayimov O.X. Avtomatik boshqarish nazariyasi misollar va topshiriqlarda. O'quv qo'llanma. – T.: «Mahalla va oila» 2022, 232 b.
8. Sevinov J.U. Avtomatik boshqarish nazariyasi. O'quv qo'llanma. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2017.-248 b.
- 6.2. Qo'shimcha adabiyotlar:**
9. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajagimizni mard va oljanob halqimiz bilan birga quramiz.- T.: "O'zbekiston" NMIU, 2017.488.s
10. Mirziyoyev Sh.M. Tanqidiy tahlil, qat'iy tartib intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo'lishi kerak. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Majlisining 2016-yil yakunlari va 2017-yil istiqbollariga bag'ishlangan majlisdagi O'zbekiston Respublikasi Prezidentining nutqi://”Xalq so'zi” gazetasi. 2017 y., 16 yanvar, №11.
11. O'zbekiston Respublikasini yanada rivojlantirish bo'yicha Harakatlar strategiyasi to'g'risida.- T.:2017 yil 7 fevral. PF-4947- sonli Farmoni.
12. Besekerskiy V.A., Popov Y.E.P. Teoriya sistem avtomaticheskogo upravleniya. -SPb.: Professiya, 2004. - 752 s.
13. Lazareva T.Y., Martemyanov Y.F. Osnovi teorii avtomaticheskogo upravleniya. Uchebnoye posobiye. – Tombov : Izd-vo TGTU, 2004. – 352 s.
14. Miroshnik I.V. Teoriya avtomaticheskogo upravleniya. –SPb.: Peter, 2005, -336 s.
15. Dyakonov V. MATLAB 6. Uchebniy kurs. – SPb.:Piter,2001. -592s.
16. Dyakonov V. Simulink 4. Spetsialniy spravochnik. –SPb: Piter, 2002. - 528s.
17. K.Y.Polyakov Teoriya avtomaticheskogo upravleniya.ChastI.- SPb.:2008.-80 s.
18. K.Y.Polyakov Teoriya avtomaticheskogo upravleniya.ChastII- SPb.:2009.-59 s.
19. Shankar P. Bhattacharyya, Aniruddha Datta, Lee H. Keel. Linear Control Theory: Structure Robustness, and Optimization. – USA: CRC Press. 2009. – 924p.
20. Yusupbekov N.R., Muhammedov B.I., G'ulomov Sh.M. Texnologik jarayonlarni nazorat qilish va avtomatlashtirish: texnika oliv o'quv yurtlari talabalari uchun darslik. – T.: O'qituvchi, 2011.-576 b.
21. Miraxmedov D.A. Avtomatik boshqarish nazariyasi.- T.: O'zbekiston, 1993. -287 b

<p>6.3. Axborot manbaalarli</p> <ul style="list-style-type: none"> 1. www.lex.uz - O'zbekiston Respublikasi Qonun hujatlari ma'lumotlari milliy bazasi 2. www.gov.uz - O'zbekiston Respublikasi hukumat portalı 3. www.zyonet.uz - O'zbekiston Respublikasi ta'lim portali 4. www.ozon.ru 5. www.elibrary-book.ru 	<p>7. Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti tomonidan ishlab chiqilgan va <i>bayonoma</i>. Kengash tomonidan tasdiqlangan. (2024 yil <u>22</u>-iyundagi <u>12</u>-sonli yig'ilish bayoni bilan tasdiqlangan. Fan dasturi “Elektronika va avtomatika” fakultetining 2024 yil <u>22</u>-iyundagi <u>11</u>-sonli yig'ilish bayoni bilan ma'qillangan. Fan dasturi “Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish va boshqaruv” kafedrasining 2024 yil <u>25</u>-iyundagi <u>22</u>-sonli yig'ilish bayoni bilan ma'qillangan.</p>	<p>8. Fan/modul uchun ma'sular: B.SH.Ibragimov – QMII, “Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish va boshqaruv” kafedrasi katta o'qituvchisi.</p>	<p>9. Taqrizchilar: Tojiboyev S.J. – Qarshi muhandislik-iqtisodiyot instituti “Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish va boshqaruv” kafedrasi dottsent; Pirimov O.J. – TIQXXMMI Milliy tadqiqot universitetining Qarshi irrigatsiya va agrotehnologiyalar instituti “Texnologik jarayonlarni avtomatlashtirish va boshqarish” kafedrasi professori, t.f.d..</p>
---	--	---	---